

ΓΕΩΡΓΙ ΓΟΣΠΟΔΙΝΟΥ
ΧΡΟΝΟΚΑΤΑΦΥΓΙΟ

ΙΚΑΡΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

12.

Έτσι λοιπόν φτιάξαμε με τον Γκαουστίν την πρώτη κλινική για το παρελθόν. Στην πραγματικότητα, την έφτιαξε αυτός, εγώ ήμουν μόνο ο βοηθός του, ο συλλέκτης παρελθόντος. Δεν ήταν εύκολο. Δεν μπορείς να πεις απλά σε κάποιον, ιδού, αυτό είναι το παρελθόν σου του 1965. Πρέπει να ξέρεις τις ιστορίες του, και ακόμα κι αν δεν μπορέσεις να τις συλλέξεις, πρέπει να τις συγγράψεις. Να ξέρεις τα πάντα γι' αυτή τη χρονιά. Ποια χτενίσματα ήταν στη μόδα, πόσο μυτερές ήταν οι άκρες των παπουτσιών, πώς μύριζαν τα σαπούνια, να έχεις έναν πλήρη κατάλογο των μυρωδιών. Ήταν βροχερή εκείνη η άνοιξη και ποιες θερμοκρασίες επικράτησαν τον Αύγουστο; Ποιο ήταν το κομμάτι που ακούστηκε περισσότερο στις λίστες. Ποιες ήταν οι πιο σπουδαίες ιστορίες της χρονιάς, όχι μόνο από τις ειδήσεις, αλλά και από τις φήμες, τους μύθους της πόλης. Μερικά πράγματα γίνονταν πιο περίπλοκα ανάλογα με το ποιο παρελθόν ήθελες να παραλάβεις. Αν ήθελες το ανατολικό σου παρελθόν, εφόσον είσαι από την ανατολική μεριά του Τείχους. Ή, αντιθέτως, αν επειδή είσαι από εκεί, θέλεις να ζήσεις ακριβώς εκείνο το παρελθόν που σου είχαν αρνηθεί. Να χορτάσεις ξένο παρελθόν, όπως τις μπανάνες που ονειρευόσουν όλη σου τη ζωή.

Το παρελθόν δεν είναι μόνο αυτό που σου συνέβη. Μερικές φορές είναι και εκείνο που γράφτηκε από μόνο του.

13.

Υπήρχε και το άλλο με τον Μίρτσα από το Τούρνου Μαγκουρέλε. Θυμόταν μόνο εκείνο που δεν του είχε συμβεί. Τίποτε από τον σοσιαλισμό και τον κάματο στο εργοστάσιο, τίποτα από τις ατελείωτες συνελεύσεις, τις δεξιώσεις, τις εορταστικές πορείες και τις κρύες αίθουσες, τα είχε διαγράψει ήδη από τότε που το κεφάλι του δούλευε. Όταν άρχισε το άδειασμα της μνήμης του, έμειναν μόνο μερικά πράγματα, τα οποία είχε ονειρευτεί (αυτή είναι η λέξη, δεν έχει άλλη) ως νέος. Από τότε κιόλας ήξερε τα πάντα για την Αμερική, την είχε μέσα στην ψυχή του. Έλεγε πως πάντα ένιωθε Αμερικανός. Είχε έναν φίλο που το είχε σκάσει εκείνο τον καιρό για τη Νέα Υόρκη και πότε πότε έβρισκαν ευκαιρία να ανταλλάξουν κανένα γράμμα. Αυτός, ο φίλος δηλαδή, όλη την ώρα γκρίνιαζε, μια το ένα μια το άλλο... Στο τέλος ο Μίρτσα δεν άντεξε και του έγραψε: Άντε βρε, καναπέ, τι κάθεται εκεί και χάνεις την ευκαιρία... Γύρνα πίσω να αλλάξουμε θέσεις. Η μοίρα πέταξε έναν σάκο τύχη για όλο το Τούρνου Μαγκουρέλε κι έτυχε να πέσει πάνω σου, παλιογκρινιάρικο.

Τον είχε φέρει στην κλινική ο γιος του ένα απόγευμα. Ο Μίρτσα λοιπόν ένιωθε σαν στο σπίτι του εδώ, ανάμεσα σε πιάτα, καναπέδες, τραπέζια, πόστερ ενός παρελθόντος που στην πραγματικότητα δεν ήταν ποτέ δικό του. Το θυμόταν λεπτομερέστατα σε βάρος του παρελθόντος που του είχε ορίσει η μοίρα στο Τούρνου Μαγκουρέλε. Αυτό που δεν του είχε συμβεί, το επινοημένο, παρέμεινε στη μνήμη του περισσότερο χρόνο από όσα είχαν συμβεί. Συνέχιζε να τριγυρίζει στους δρόμους που γνώριζε μόνο από βιβλία και ταινίες,

να ξενυχτάει μέχρι αργά στα κλαμπ του Γκρίνουιτς Βίλατζ, να διηγείται λεπτομέρειες από εκείνη τη συναυλία των Σάιμον και Κάρφανκελ το 1981 στο Σέντραλ Παρκ, όπου δεν είχε πατήσει ποτέ το πόδι του, ή να θυμάται γυναίκες με τις οποίες δεν είχε βρεθεί ποτέ.

Ήταν κι εδώ, στην κλινική, το μαύρο πρόβατο, όπως ήταν και τότε στο χωριό του στη Ρουμανία.

Όλες οι ιστορίες που συνέβησαν μοιάζουν μεταξύ τους, κάθε ιστορία που δεν συνέβη, δεν συνέβη με τον δικό της τρόπο.

14.

Ήταν η ιδανική δουλειά για μένα. Στο κάτω κάτω της γραφής αυτό έκανα ανέκαθεν – βολτάριζα στις στοές του παρελθόντος. (Κρυφά από τον Γκαουστίν θα μπορούσα να πω πως τον είχα επινοήσει μόνο και μόνο για να επινοήσει αυτός για μένα αυτή την απασχόληση.) Μπορούσα να ταξιδεύω, να σουλατσάρω άσκοπα, να σημειώνω και την παραμικρή λεπτομέρεια, τι άλλο ήθελα. Μπορούσα να συλλέγω κάλυκες από το 1942 ή να κοιτάω τι απέμεινε από το ξεχαρβαλωμένο, ωστόσο για όλους σημαντικό, 1968. Τα περασμένα πετάνε, εξαερίζονται εύκολα όπως το άρωμα από το ανοιχτό μπουκαλάκι, όταν όμως έχεις μύτη μπορείς πάντα να πιάσεις λίγη από την πνοή τους. Έχεις μύτη για το παρελθόν, είπε κάποτε ο Γκαουστίν, μύτη για άλλες εποχές, θα μου χρειαστεί.

Έτσι έγινα επισήμως κάτι σαν κυνηγός του παρελθόντος.

Με τα χρόνια κατάλαβα πως το παρελθόν κρύβεται περισσότερο σε δυο σημεία – στα απογεύματα (με τον τρόπο που πέ-

φτει το φως τα απογεύματα) και στις μυρωδιές. Εκεί έστησα τις παγίδες μου.

Αυτό που έχω σκεφτεί δεν είναι κάποιο σόου, είπε ο Γκαουστίν, σε κάθε περίπτωση δεν είναι το *Τρούμαν σόου*, ούτε το *Γκουντ μπάι, Λένιν*, ούτε το *Back to the future...* (Κάπου οι κριτικοί του είχαν προσπαθήσει να προωθήσουν και αυτές τις εκδοχές του.) Δεν περιβάλλεται από κάμερες, δεν μεταδίδεται, στην πραγματικότητα δεν υπάρχει σόου, ούτε με ενδιαφέρει να συντηρώ την ψευδαίσθηση κανενός ότι ο σοσιαλισμός συνεχίζεται, δεν υπάρχει καν χρονομηχανή. Ούτως ή άλλως δεν υπάρχει άλλη χρονομηχανή πέρα από τον άνθρωπο.

...

Μια φορά, κάνοντας τον γύρο του Μπρούκλιν, ένωσα για πρώτη φορά με τόση σαφήνεια πως το φως προέρχεται από κάποια άλλη εποχή. Μπορούσα να το ορίσω στα σίγουρα, το φως της δεκαετίας του '80, κάπου στις αρχές της δεκαετίας, νομίζω το 1982, αργά το καλοκαίρι. Το φως είναι σαν από φωτογραφία πολαρόιντ, χωρίς λαμπρότητα, μαλακό, σαν ξεθωριασμένο.

Το παρελθόν κρύβεται στα απογεύματα, τότε ο χρόνος επιβραδύνεται ορατά, αποκοιμείται στις γωνίες, μισοκλείνει τα μάτια του σαν γάτα μπροστά στο φως που μπαίνει μέσα από τα λεπτά στόρια. Πάντα είναι απόγευμα όταν θυμόμαστε κάτι, ή τουλάχιστον για μένα έτσι είναι. Τα πάντα είναι στο φως. Ξέρω από τους φωτογράφους πως το φως του απομεσήμερου ταιριάζει περισσότερο απ' όλα με την έκθεση στο φως. Το πρωινό φως είναι ακόμα νέο, αιχμηρό. Το φως του απομεσήμερου είναι παλιό φως, κουρασμένο και αργό. Η πραγματική ζωή του κόσμου και του ανθρώπου μπορεί

να περιγραφεί μέσα από μερικά απογεύματα, μέσα από το φως από μερικά απογεύματα, που είναι τα απογεύματα του κόσμου.

Συνειδητοποίησα επίσης πως δεν θα μπορούσα να αναγνωρίσω αυτό το φως του 1982 αν δεν αναδυόταν συγχρόνως και μια ιδιαίτερη μυρωδιά που ερχόταν από την ίδια δεκαετία και από τα παιδικά μου χρόνια. Σκέφτομαι πως όλη μας η μνήμη της όσφρησης προέρχεται από τα παιδικά μας χρόνια, εκεί είναι αποθηκευμένη, σε εκείνο το κομματάκι εγκεφάλου που αντιστοιχεί στις πιο πρώιμες αναμνήσεις μας. Ήταν μια έντονη πνοή ασφάλτου, ρητίνης λιωμένης στον ήλιο, κάτι λιπαρό, ναι, σαν λάδι, μια πνοή πετρελαίου. Την ένιωσα στο Μπρούκλιν, ίσως λόγω του καύσωνα, ίσως επειδή κάπου κοντά έφτιαχναν το κράσπεδο, ίσως λόγω κάποιας κοντινής οικοδομής ή λόγω των μεγάλων φορτηγών που διέσχιζαν το τετράγωνο. Ή λόγω και όλων αυτών μαζί. (Θα προσθέσω εδώ και τη μυρωδιά από το λερωμένο με λάδι χαρτί περιτυλίγματος δίπλα στο ποδήλατο, ένα «Μικρό Μπαλκάν» που μου είχαν φέρει ένα απόγευμα οι δικοί μου. Η μυρωδιά της ανυπομονησίας, του καινούργιου, της αποθήκης και του καταστήματος, μια χαρούμενη μυρωδιά.)

Με το φως μπορείς να κάνεις κάποια θλιβερή προσπάθεια να το διατηρήσεις, να το φωτογραφίσεις. Ή σαν τον Μονέ – να ζωγραφίσεις έναν καθεδρικό σε διάφορες ώρες της ημέρας. Αυτός ήξερε τι έκανε, ο καθεδρικός ήταν μόνο η εστίαση, η παγίδα για να πιάσει τις ακτίνες. Με τις μυρωδιές όμως λείπει και εκείνη η παραπλανητική εμπειρία, δεν υπάρχει φιλμ, δεν υπάρχουν σύνεργα καταγραφής, δεν εφευρέθηκε καμία συσκευή στη διάρκεια των χιλιετιών που η ανθρωπότητα κοιμόταν!

Δεν είναι παράξενο, πράγματι, που δεν υπάρχει κάποια συσκευή που να διατηρεί τη μνήμη της μυρωδιάς; Στην πραγματικότητα υπάρχει μία, μία και μοναδική, πριν από την τεχνολογία, αναλογική, η πιο παλιά απ' όλες. Η γλώσσα, εννοείται. Μέχρι τώρα δεν έχουμε κάτι άλλο, έτσι είναι απαραίτητο να συλλάβω τις μυρωδιές με τις λέξεις και να τις βάλω σε ένα απλό σημειωματάριο. Θυμόμαστε μόνο τις μυρωδιές που έχουμε περιγράψει ή συγκρίνει. Είναι αξιοσημείωτο πως στην πραγματικότητα δεν έχουμε καν λέξεις για τις μυρωδιές. Ο Θεός ή ο Αδάμ δεν έκαναν τη δουλειά τους μέχρι τέλους. Δεν είναι, για παράδειγμα, όπως με τα χρώματα, όπου ονομάζεις το κόκκινο, το μπλε, το κίτρινο, το βιολετί... Δεν μας έχει δοθεί η δυνατότητα να ονομάζουμε απευθείας τις μυρωδιές. Πάντα μέσω συγκρίσεων, πάντα περιγραφικά. Μύρισε βιολέτες, ψητό ψωμί, φύκια, βροχή, πεθαμένη γάτα... Αλλά οι βιολέτες, το ψητό ψωμί, τα φύκια, η βροχή και η πεθαμένη γάτα δεν είναι ονόματα μυρωδιών. Τι άδικο. Ή πάλι πίσω από αυτή την αδυναμία κρύβεται κάποια άλλη σημασία που εμείς δεν καταλαβαίνουμε...

Έτσι λοιπόν, ταξίδευα, μάζευα μυρωδιές και απογεύματα, κατέγραφα σε καταλόγους, μου χρειαζόταν μια ακριβής και συνοπτική περιγραφή για το ποια μυρωδιά μάς επιστρέφει σε τι, ποια ηλικία του ανθρώπου ξυπνάει δυνατότερα, ποια δεκαετία μπορούμε να ανακαλέσουμε με αυτήν. Τις περιέγραφα λεπτομερώς, τις έστελνα στον Γκαουστίν, στην κλινική μπορούσαν να τις ετοιμάσουν αν υπήρχε ανάγκη. Έκαναν προσπάθειες να διατηρήσουν τα μόρια της αντίστοιχης μυρωδιάς. Παρόλο που για τον Γκαουστίν αυτό ήταν περιττός κόπος, πολύ πιο εύκολο θα ήταν να ψήσεις μια φέτα ψωμί ή να λιώσεις λίγη άσφαλτο.

15.

Όταν ανακάλυψα τον Γκαουστίν και την κλινική, βρισκόμουν στην αρχή ενός μυθιστορήματος για το διακριτικό θαύμα του παρελθόντος, για την απατηλή αθωότητά του και για το τι θα γινόταν αν αρχίζαμε να επιστρέφουμε στο παρελθόν για θεραπευτικούς λόγους. Η ενασχόληση με την κλινική και η παράλληλη συγγραφή αυτού του βιβλίου ήταν σαν δυο συγκοινωνούντα δοχεία. Μερικές φορές έχανα τον λογαριασμό για το τι ήταν αληθινό και τι όχι. Κομμάτια του ενός έμπαιναν στο άλλο.

Έτσι κι αλλιώς, το βασικό ζήτημα και για τα δυο ήταν το πώς δημιουργείται το παρελθόν.

Το αν θα έρθει κάποιος όπως Εκείνος, ο οποίος... θα σκύψει πάνω από τα κοκαλωμένα μέλη του, το χλωμό του πρόσωπο και τη σταματημένη του καρδιά, θα πει «Λάζαρε, δούρο έξω», και το παρελθόν θα αποκτήσει σιγά σιγά την αναπνοή του, αν θα τρέξει το αίμα κάτω από το κέρνιο δέρμα του, αν θα κινηθούν τα μέλη του, αν θα ξεβουλώσουν τ' αυτιά του και θα ανοίξουν τα μάτια του.

Η αν, όσο το περιμένουμε, διάφοροι ψευδοπροφήτες, διαφθορείς και τρελογιατροί θα πειραματίζονται πάνω στο πτώμα του παρελθόντος και κάθε φορά θα τους βγαίνει το τέρας ενός Φράνκενσταϊν. Μπορεί το παρελθόν να βιωθεί ή να αρθρωθεί εκ νέου; Και χρειάζεται;

Και πόσο παρελθόν μπορεί στην πραγματικότητα να σηκώσει στους ώμους του ένας άνθρωπος;